

JOSÉ
SARAMAGO

Lissabonin
piirityksen
kirjuri

NOBEL

JOSÉ SARAMAGO

Lissabonin
piirityksen kirjuri

Suomentanut

ANTERO TIITTULA

KUSTANNUSOSAKEYHTIÖ TAMMI
HELSINKI

FILI on tukenut tämän teoksen suomentamista.

F I L I FINNISH
LITERATURE
EXCHANGE

Fundação José Saramago
www.josesaramago.org

Portugalinkielinen alkuteos *História do Cerco de Lisboa* ilmestyi 1989.

Copyright © The Estate of José Saramago, Lisbon 1989

Published by arrangement with Literarische Agentur Mertin Inh.

Nicole Witt e. K., Frankfurt am Main, Germany

Suomenkielinen laitos © Kustannusosakeyhtiö Tammi 2015

Painettu EU:ssa

ISBN 978-951-31-8443-8

Pilarille

*Niin kauan kuin et saavuta
totuutta, et voi korjata sitä.
Et kuitenkaan voi saavuttaa
sitä, jos et korjaa. Tällä välin,
älä luovuta.*

NEUVOJEN KIRJA

Oikolukija sanoo, Kyllä, tämän merkin nimi on deletur, käytämme sitä silloin, kun meidän täytyy kumota tai poistaa, senhän itse sana jo kertoo, ja se käy yhtä lailla kirjaimiin kuin kokonaisiin sanoihin, Minusta se näyttää käärmeeltä jota on alkanut kaduttaa sillä hetkellä, kun se on purrut omaa häntäänsä, Hyvä havainto, arvon herra, niin kiintyneitä kuin me olemmekin elämään, jopa käärmettä voisi ikuisuus arveluttaa, Piirräpä se minulle, mutta hitaasti, Se on ihan helppoa, täytyy vain oppia miten se tehdään, äkkiseltään voisi luulla että käsi olisi piirtämässä kehnoa ympyrää, mutta ei, huomaa että pysäytin liikkeen tässä mistä olin aloittanut, jatkoin sivulle, sisäpuolelle, ja nyt jatkan alaspäin kunnes viiva leikkaa kaaren alareunan, niin että lopputulos näyttää vähän isolta Q-kirjaimelta, eikä muuta, Mikä sääli, piirros kun lupasi niin paljon, Tyytykäämme siis samankaltaisuuden illuusioon, vaikka toden puhuakseni, arvon herra, jos saan ilmaista itseäni profetalliseen tyyliin, kiintoisinta elämässä ovat aina olleet erot, Mitä tekemistä sillä on oikoluvun kanssa, Te kirjailijat elätte korkeuksissa, te ette haaska arvokasta tietämystänne mitättömyyksiin ja pikkuseikkoihin, vioittuneisiin, vaihtuneisiin tai kääntyneisiin kirjaimiin, sillä niin me teille luokittelemme ladonnassa

koituneet virheet, siis erot ja virheet ovat kaikki yhtä, Tunustan kyllä että omat deleturini ovat vähemmän huolellisia, sellainen söhry riittää minulle, luotan latojien tulkitakykyyn, nämä kun ovat oidipaalisen ja ylistetyn farmaseuttien perheen sukulaisheimo ja pystyvät tulkitsemaan jopa sen mitä ei lopulta edes kirjoitettu, Ja sitten saavat oikolukijat rientää ratkomaan ongelmia, Te olette meidän suojelusenkeleitämme, teihin me luotamme, sinä esimerkiksi tuot mieleeni hellän äitini, joka kampasi jakaustani uudelleen ja uudelleen, kunnes se oli kuin viivoittimella vedetty, Kiitos vertauksesta, mutta mikäli äiti-kultanne on jo kuollut, kannattaisi teidän alkaa hakea täydellisyyttä omin neuvoin, aina tulee se päivä jolloin on tarpeen korjata perusteellisemmin, Korjata, korjaanhan minä mutta pahimmat hankaluudet minä ratkaisen sukkelammin kirjoittamalla sanan toisen päälle, Sen olen huomannut, Älä nyt tuohon sävyyn puhu, mahdollisuuksien rajoissa teen voitavani niin kuin kuka tahansa, Muuta teiltä ei vaaditakaan, ei toki, varsinkaan kun teidänkin tapauksessanne puuttuu muokkausinto, muuttelun ilo, korjausten taju, Kirjailijat tekevät aina korjauksia, me olemme ikuisesti tyytymättömiä, Eihän siinä muu autakaan, sillä täydellisyys asustaa ainoastaan taivaiden valtakunnassa, mutta kirjailijoiden tapa korjata on asia erikseen, ongelmallisempi ja aivan toisenlainen kuin tämä meidän, Tarkoitatko muka että oikolukijoiden laho pitää siitä, mitä tekee, Niin pitkälle en uskalla mennä, riippuu kutsumuksesta, ja kutsumuksellinen oikolukija on tuntematon ilmiö, mutta lienee silti osoitettu, että salaisen sielumme salaisimmissa sopukoissa me oikolukijat olemme intohimoista väkeä, Tuollaisesta en ole ikinä kuullut, Jokainen päivä tuo ilonsa ja tuskansa, mutta myös hyödyllisen

läksyinsä, Taidat puhua kokemuksesta, Läksyäkö tarkoitatte, Tarkoitatan intohimoo, Totta kai puhun omasta kokemuksesta, löytyy sitä minultakin, kuinkas muuten, mutta yhtä lailla olen hyötynyt muiden toiminnan tarkkailusta, joka on varsin opettavaista moraalioppia sekin, Tietyt menneisyyden kirjailijat, jos tällä sinun kriteerilläsi arvioidaan, olisivat samaa lajia, loistavia oikolukijoita, muistelenpahan vain Balzacin korjaamia vedoksia, siinä vasta häikäisevää korjausten ja lisäysten ilotulitusta, Samaan pystyi oma Eçamme, jottei kotimainen esimerkki jäisi mainitsematta, Tulipa muuten mieleeni, että tänä päivänä niin Eça kuin Balzac tuntisivat olevansa maailman onnellisimpia ihmisiä, kun saisivat tietokoneen ääressä lisäillä, siirrellä, juokсутtaa rivejä ja vaihtaa lukujen järjestystä, Ja me lukijat emme ikinä saisi tietää, mitä reittejä he ovat kulkeneet ja ovatko he ek-syneet ennen kuin saavuttivat lopullisen muodon, jos mitään sellaista on olemassa, Noh, noh, vain lopputulos laske-taan, ei ole mitään hyötyä tuntea Camõesin ja Danten ha-puiluja ja epäröintejä, Te olettekin moderni käytännön mies, elätte sata vuotta edellä, Kerrohan, onko niillä muillakin merkeillä latinankielinen nimi niin kuin deleturilla, Jos niillä on tai on ollut, minä en siitä tiedä, en ole pätevä, ehkä ne olivat niin vaikeita lausua että ne ovat hävinneet, Aiko-
jen aamuhämärässä, Anteeksi jos sanon vastaan mutta en käyttäisi tuota fraasia, Arvatenkin siksi että se on klisee, Ei sinne päinkään, kliseet, fraasit, korusanat, almanakkalau-seet, sananparret ja sanonnat voivat kaikki vaikuttaa uutu-kaisilta, kyse on vain siitä, että osataan käyttää oikein sanoja jotka ovat niitä ennen ja niiden jälkeen, Miksi sitten et sa-noisi aikojen aamuhämärässä, Koska ajat lakkasivat ole-masta hämäriä silloin kun ihmiset alkoivat kirjoittaa, tai

korjata, toistan että se kysyy aivan omanlaistaan jalostus- ja muuntelukykyä, Pidän tuosta lauseesta, Niin minäkin, lähinnä siksi, että sanon sen ensimmäistä kertaa, toisella kerralla se ei ole yhtä hieno, Se lienee silloin jo kulunut, Muuttunut fraasiksi, niin kuin hienosti sanotaan, Olen havaitsevinani sinun sanoissasi tiettyä skeptistä katkeruutta, Näen sen enemmänkin katkerana skeptisyytenä, Sama se sanooko niin tai näin, Mutta eihän se sama ole, kirjailijoilla on aina ollut korvaa tällaisille eroille, Ehkä tärykalvoni ovat sitten kovettumassa, Anteeksi, en tarkoittanut, En minä ole herkkänahkainen, anna olla vain, kerro mieluummin, miksi sinä tunnet itsesi niin katkeraksi tai skeptiseksi tai mitä ikinä, Pohtikaapa, arvon herra, hieman oikolukijan arkea, ajatella, miten traagista on joutua lukemaan kerran, kaksi, kolme tai neljä tai jopa viisi kertaa sellaisia kirjoja jotka, Eivät varmaankaan ansaitsisi edes yhtä lukukertaa, Pantakoon merkille että minä en lausunut noin raskauttavia sanoja, tunnen hyvin oman paikkani kirjallisuusyhteisössä, intohimoinen, kyllä, sen tunnustan, mutta kunnioittava, Mikä siinä nyt niin kauheaa oli, sehän vain tuntui luontevalta lopetukselta lauseellesi, teit sellaisen kaunopuheisen pidäkkeen, vaikkei siinä ollutkaan kolmea pistettä perässä, Jos tosiaan tahdotte tietää, menkää provosoimaan kirjailijoita minun puolikkaalla lauseellani ja teidän puolikkaallanne, niin he vastaavat teille maineikkaalla Apellesin ja suutarin apologialla, jossa käsityöläinen osoittaa virheen erään hahmon sandaalissa ja huomattuaan taiteilijan sitten korjanneen virheen rohkenee kertoa mielipiteensä myös polven anatomia, Silloin Apelles raivostuu suupalttiin ja sanoo tälle, suutari pysyköön lestissään, historiallinen lause, Kukaan ei välitä tulla kurkituksi puutarha-aidan takaa, Siinä tapauk-

sessä Apelles oli oikeassa, Ehkä mutta vain siihen saakka, että maalausta osuu tutkimaan joku osaava anatomi, Sinä todella olet skeptinen, Kaikki kirjailijat ovat Apelleseja, mutta suutarin kokema houkutus on yleisimpiä ihmisten keskuudessa, mutta yhtä kaikki, vain oikolukija on oppinut, että korjaustyö on ainoa, joka ei maailmasta koskaan lopu, Koitko paljonkin suutarin houkutuksia oikolukiessasi kirjaani, Ikä tuo mukanaan yhden hyvän asian joka on pahaksikin, se rauhoittaa meitä, ja pakottavammatkin houkutukset muuttuvat vähemmän polttaviksi, Toisin sanoen näet sandaalissa vikaa mutta vaikenet siitä, Ei, vaan päästän läpi polven virheen, Piditkö kirjasta, Pidin, Sanot sen aika innottomasti, En huomannut intoa kysymyksessäkään, Kyse on taktiikasta, kirjailijan täytyy, vaikka se olisi kuinka vaikeaa, esittää jonkin verran vaatimatonta, Oikolukija joutuu aina olemaan vaatimaton, ja jos hän jonain päivänä sattuu olemaan muuta kuin vaatimaton, hän on täten pakotettu olemaan ihmishahmoinen täydellisyyden huipentuma, Tuota lausettapa hän ei tarkistanut, kolme kertaa sana olemaan yhteen hengenvetoon, anteeksiantamatonta, myönnä pois, Lakatkaa juuttumasta siihen lestiin, puheessa saa kaiken anteeksi, Toki, mutta mielipiteen kitsautta en anna anteeksi, Muistutan, että oikolukijat ovat pidättyväistä väkeä, he ovat jo nähneet paljon kirjallisuutta ja elämää, Minun kirjani, muistutan puolestani, on historiantutkimus, Näin sitä tosiaan nimitettäisiin perinteisen lajiluokittelun mukaan, mutta kuitenkin, vaikei tarkoitukseni ole osoittaa muita ristiriitoja, oma vaatimaton mielipiteeni on, että kaikki mikä ei ole elämää on kirjallisuutta, Historiako myös, Historia eritoten, haluamatta loukata, Entä maalaustaide ja musiikki, Musiikki on pannut vastaan siitä lähtien kun syn-

tyi, se milloin tulee, milloin menee, se haluaa vapautua sanasta, luullakseni kateuttaan, mutta aina se palaa kuuliaisesti, Entä maalaustaide, Noh, maalauksethan eivät ole muuta kuin siveltimellä sudittua kirjallisuutta, Toivottavasti et ole unohtanut, että ihmiskunta alkoi maalata paljon ennen kuin oppi kirjoittamaan, Tunnetteko sanonnan, jos ei ole koiria, metsästä kissoilla, toisin sanoen, se joka ei voi kirjoittaa, maalaa tai piirtää, niinhän lapsetkin tekevät, Haluat siis toisin sanoen väittää, että kirjallisuus oli olemassa jo ennen syntymäänsä, Aivan niin, kuten ihminenkin, toisin sanoen, ennen kuin oli sitä, oli sitä jo, Tuo vaikuttaa minusta melko omalaatuiselta näkökulmalta, Älkää luulko, johan kuningas Salomon, joka eli niin kauan sitten, totesi ettei auringon alla ollut mitään uutta, joten jos jo noina kaukaisina aikoina tällainen myönnettiin, mitäpä voimme nykyään sanoa, kolmekymmentä vuosisataa myöhemmin, ellei ensyklopedinen muistini petä, Jännittävää, että minä, vaikka olenkin tässä se historioitsija, en olisi äkkiseltään muistanut, että siitä on niin kauan, Sellainen aika on, kuuluu meidän huomaamattamme, ihminen on keskittynyt omiin askareisiinsa, sitten yhtäkkiä hän havahtuu ja huudahtaa, Herran tähden miten aika rientää, äsken vielä oli kuningas Salomon elossa ja sinne meni kolme tuhatta vuotta, Minusta alkaa vaikuttaa, että olet erehtynyt kutsumuksesta, filosofihan sinun pitäisi olla, tai historioitsija, sinulla on niihin lajeihin vaadittua röyhkeyttä ja luontoa, Minulta puuttuu koulutus, mitäpä tällainen yksinkertainen mies mahtaa ilman koulutusta, siinäkin oli jo kylliksi onnea, että tulin tähän maailmaan geenit kohdillaan mutta niin sanoakseni rosoreunaisena ja saamatta sittemmin muuta hiomista kuin ensi aakkoset mihin oppi sitten jäi-

kin, Sinähän voisit esiintyä itseoppineena, omien kunniakkaiden ponnistuksiesi tuloksena, se ei ole mikään häpeä, ennen vanhaan yhteiskunta oli ylpeä itseoppineistaan, Se on mennyttä, tuli kehitys ja sellainen loppui, itseoppineita katsotaan pahalla, vain ne jotka rustaavat hauskoja värssyjä ja tarinoita saavat olla itseoppineita ja pysyä sellaisina, se on heidän onnensa, mutta voin tunnustaa, että minulla ei koskaan ole ollut taipumusta luovaan kirjoittamiseen, Rupea sitten filosofiksi, Arvon herra on upea humoristiluonne, viljelette mestarillisesti ironiaa, oikein ihmettelen, miten te päädyitte historian pariin, joka on niin vakava ja syvämielinen tieteenlaji, Olen ironinen ainoastaan tosi elämässä, Minustakin on aina kovasti vaikuttanut, että historia ei ole todellista elämää, kirjallisuutta kylläkin, eikä muuta, Mutta historia oli todellista elämää silloin, kun sitä ei vielä voinut sanoa historiaksi, Olette aivan oikeassa, Sinä toden totta olet kävelevä kysymysmerkki ja epäily jolla on kädet, Sittehenän minulta ei puutu kuin pää, Kaikki aikanaan, aivot olivat se mikä keksittiin viimeisenä, Arvon herra on pohjattoman viisas, Rakas ystävä, älä sentään liioittele, Haluatteko nähdä viimeiset vedokset, Turha vaiva, tekijän korjaukset on nyt tehty, loppu on viimeisen oikoluvun rutiinia, se jää sinun käsiisi, Kiitos luottamuksesta, Se on kaikin puolin ansaittua, Te siis olette sitä mieltä, että historia on todellista elämää, Ilman pienintäkään epäilystä, Mitä meistäkin tulisi, jos deleturia ei olisi, oikolukija huokaisi.

Kun vain tuhat kertaa tarkempi näkö kuin mitä luonnolla on antaa olisi voinut havaita itäisellä taivaalla orastavan aavistuksen yön ja aamun rajaviivasta, muessin heräsi. Hän heräsi aina tähän aikaan, auringon mukana kesät talvet, eikä hän tarvinnut mitään välinettä ajan mittaamiseen, ainoastaan hiuksenhienon muutoksen huoneen pimeydessä, pelkän valon hipaisun otsan iholla, kuin hellän henkäyksen kulmakarvoilla tai ensimmäisen ja lähes painottoman hyväilyn, jollainen, sikäli kuin tiedetään tai uskotaan, on Muhammedin paratiisissa uskovaisia odottavien suloisten huurien yhä näihin päiviin salassa varjeltu erikoistaito. Salaisuus ja ihme, ellei suorastaan ylivertainen mysteeri, on myös heidän kykynsä saada neitsyytensä takaisin heti sen menetettyään, kaikesta päätellen tällainenkin kuuluu ikuisen elämän ylimaalliseen autuuteen, mikä todistaa, että sen myötä eivät itseltä tai muilta lopu työt, saati sitten aiheettomat kärsimykset. Muessin ei avannut silmiään. Hän saattoi maata vielä hetken sillä välin, kun aurinko hyvin hitaasti lähestyi horisonttia, niin kaukana tosin vielä, ettei yksikään kaupungin kukoista ollut nostanut päätään tarkastellakseen aamun edistymistä. Joku koira varmasti haukkui, mutta tuloksetta, sillä muut vielä nukkuivat nähden ken-

ties unta että unessa haukkuivat. Tämä on unta, ne ajattelivat ja jatkoivat nukkumistaan, ympäröivä maailma tulviltaan taatusti stimuloivia hajuja, ei tosin niin kiireellisiä että olisivat panneet säpsähtämään hereille, ei ilmiselvää vaaran tai pelon löyhkää, vain nämä perusesimerkit mainitaksemme. Muessin nousi hapuillen pimeässä, löysi vaatteensa, pukeutui ja lähti huoneesta. Moskeija oli hiljainen, ainoastaan haparoivat askeleet kaikuivat holvien alla hänen laahatessaan jalkojaan kuin peläten, että maa voisi nielaista hänet sisäänsä. Missään muussa vaiheessa päivää tai yötä hän ei kokenut samaa näkymättömän pelkoa kuin tänä aamun hetkenä valmistautuessaan kiipeämään minareetin portaat, jotta voisi kutsua uskovaisia ensimmäiseen rukoukseen. Hänen mielikuvituksensa valtasi taikauskoinen epäluulo, että hänen takiaan asukkaat jatkaisivat uniaan, kun aurinko oli jo kohonnut joen ylle, ja havahduttuaan häikäisevään valloon huutaisivat hämmästyneinä, missä on se muessin, joka ei kutsunut heitä oikeaan aikaan, ja joku armollisempi sanoisi, Hän taitaa harmi vain olla kipeä, vaikkei se olisi totta, vaan hän olisi kadonnut, aivan niin, joutunut maan syövereihin jonkin pimeyden hengen raahaamana. Kierreportaikko oli työläs kiivetä, varsinkin kun kyseinen muessin oli jo vanha, onneksi silmiä ei sentään tarvinnut sitoa niin kuin myllyä pyörittäviltä muuleilta sidotaan jottei niitä ala huijata. Ylös päästyään hän tunsu kasvoillaan aamun viileyden ja väreilevän, vielä värittömän kajon, mitään väriähän ei voi olla tuolla puhtaalla kirkkaudella, joka edeltää päivänkoittoa ja saa hänet vavahtamaan kuin näkymättömien sormien kosketuksesta, ja tuo ainutlaatuinen vaikutelma pannaee pohtimaan, etteikö paljon parjattu jumalallinen luominen sittenkin olisi, skeptikoiden ja ateistien nöyryytykseksi,

ironinen historiallinen tosiasia. Muessin liu'utti kättään hitaasti kaarevalla kaiteella, kunnes löysi kiveen kaiverretun merkin, joka osoittaa pyhän kaupungin, Mekan, suunnan. Hän oli valmis. Vielä pieni hetki ennen kuin auringon ensi säteet pilkistäisivät maan parvekkeille ja hän ehtisi saada äänensä kirkkaaksi, sillä muessinin julistuskyvyyn on oltava pettämätön heti ensimmäisellä huudolla ja näytettävä voimansa jo ennen kuin kurkku on ehtinyt vetristyä ahkerasta puhumisesta ja helpottavasta syömisestä. Muessinin jalkojen juuressa on kaupunki ja alempana joki, kaikki nukkuu vielä vaikkakin levottomasti. Aamu alkaa liikehtiä talojen yllä, veden kalvo muuttuu taivaan peiliksi, ja silloin muessin vetää syvään henkeä ja huutaa raikuvasti, Allahu akbar, julistaen ilmoille Jumalan ylintä suuruutta, ja toistaa tämän samoin kuin huutaa ja toistaa seuraavatkin kaavat, vaatien ekstaattisella laululla maailmaa todistajakseen, että ei ole muuta Jumalaa kuin Allah ja että Muhammed on Allahin lähettäjä, ja nämä totuudet ilmoitettuaan kutsuu rukoukseen, Kiiruhda as-salaahiin, mutta koska ihminen on luonnostaan laiska, vaikka uskoisikin Häneen joka ei koskaan nuku, muessin nuhtelee lempeästi näitä muita joiden silmäluomet vielä painavat, Rukous on parempi kuin uni, As-salaatu khayru min an-nawm, ja niille jotka tätä kieltä ymmärtävät, hän toteaa vielä lopuksi, että Allah on ainoa Jumala, Laa ilaaha ill Allah, mutta vain yhden kerran, sillä se saa riittää, kun kyseessä on ehdoton totuus. Kaupunki mummisee rukouksensa, aurinko on tullut esiin ja valaisee katoterasseja, ja pian asukkaita jo ilmestyy pihuille. Minareetti kylpee valossa. Muessin on sokea.

Näin ei historioitsija häntä kirjassaan kuvannut. Ainoastaan että mu'addin nousi minareettiin ja kutsui sieltä usko-

vaisia moskeijaan rukoilemaan, ilman ihmeempiä yksityiskohtia kuten oliko aamu vai keskipäivä, vai oliko aurinko laskemassa, sillä varmasti hänen mielestään mokoma pikuseikka olisi historiankirjoituksen kannalta yhdentekevä, riittää kun lukija huomaa, että tekijä on kyllin perillä sen ajan asioista viitatakseen niihin. Ja tästä meidän sopii olla hänelle kiitollisia, sillä aiheen ollessa sota ja piiritys, eli aiheista miehisimmät, hän voisi hyvin sivuuttaa jonkin niin heppoisen asian kuin rukoilemisen, koska siinä tilanteessa ollaan kaikista alentuvimmillaan, rukoilijahan antautuu taistelutta ja luovuttaa kerta kaikkiaan. Tosin jottei näille rukouksen ja sodankäynnin vastakkaisuuksille käänteinen esimerkki jäisi täysin vaille huomiota ja tarkastelua, on hyvä tässä kohden muistaa, sillä tapahtumat ovat ajallisesti niin lähekkäin ja niin moni maineikas todistaja on vielä elossa, on tässä kohden, se toistettakoon, hyvä muistaa se maankuulu Ouriquen ihme, jossa Jeesus ilmestyi Portugalin kuninkaalle ja tämä huusi hänelle armeijan rukoillessa maahan langenneena, Ilmesty väärauskoisille, Herra, väärauskoisille äläkä minulle joka uskon mahtiisi, mutta Jeesus ei halunnut ilmestyä maureille, ja se oli sääli sillä tuon äärimmäisen julman taistelun sijaan voisimme tänä päivänä lukea annaaleista niiden sadanviidenkymmentuhannen barbaarin hämmästyttävästä kääntymisestä, jotka menettivät taistelussa henkensä, oli sekin taivasteltavan irvokasta sielujen haaskausta. Vaan minkäs teet, kaikkea ei voi välttää, aina me olemme tyrkyttämässä Jumalalle hyviä neuvojamme, mutta kohtalolla on omat joustamattomat lakinsa, joilla niin usein on odottamattomia ja taiteellisiakin vaikutuksia, kuten tuolla kuninkaan kiihkeällä huudolla, jota Camões saattoi hyödyntää siirtämällä sen sellaisenaan kahteen

kuolemattomaan säkeeseensä. On aivan totta, ettei luonnossa mikään synny tyhjästä tai katoa, vaan kaikki käytetään hyödyksi.

Nuo olivat hyviä aikoja, kun tyytyväisyyden saavuttamiseksi ei tarvinnut kuin pyytää oikeilla sanoilla, vaikka tappaus olisi ollut hankalakin ja potilaalta olisi niin sanotusti jo luulot lähteneet eikä parantumisesta ollut toivoa. Tästä on esimerkkinä tuo samainen kuningas, joka oli syntynyt tynkäkoipisena, tai vajaakasvuisena niin kuin nykyään sanottaisiin, mutta parantui ennennäkemättömällä tavalla ilman että yksikään lääkäri oli koskenut häneen, tai jos olikin, se ei ollut auttanut. Ja varmasti siksi että kyseessä oli kuninkuuteen jo ennalta määrätty henkilö, mikään ei viittaa siihen, että apuun olisi jouduttu hätyyttelemään korkeampia voimia, tarkoitamme siis Neitsyt Mariaa tai Herraa joka jo mainittiinkin tai kuudennen portaan enkeleitä, jotta saatiin aikaan menestyksekkäs parantuminen, jonka ansiosta Portugali kenties saavutti itsenäisyytensä. Kävi näet niin, että kun pikku Afonson kaitsija dom Egas Moniz oli sängyssään nukkumassa, Pyhä Maria ilmestyi hänelle ja sanoi, Dom Egas Moniz, nukutko, ja tietämättä oliko hereillä vai unessa hän varmuuden vuoksi kysyi, Hyvä rouva, kuka te olette, ja tämä vastasi kohteliaasti, Olen Neitsyt ja käsken sinua menemään Carquereen, joka sijaitsee Resenden pitäjässä, ja kaivamaan sieltä, kunnes löydät kirkon, jota on aikoinaan alettu rakentaa minun kunniakseni, ja löydät sieltä myös minun kuvani, kunnosta kirkko, sillä rakennus on kovasti sen tarpeessa jäätyään niin surkeasti heitteille, pidä siellä yöhartaus ja laske lapsi alttarille, ja tiedä se että tuolla hetkellä hän parantuu ja tulee terveeksi, ja katso että pidät hänestä hyvää huolta sen jälkeen, koska tiedän että poikani

on aikeissa antaa hänen tehtäväkseen uskonvihollisten tuhoamisen, eikä hän tietenkään pysty siihen lyhytkoipisena. Dom Egas Moniz heräsi niin iloisena kuin vain saattoi, kokosi apujoukkonsa, lähti aasilla ratsastaen Carquereen ja käski kaivaa Neitsyen neuvomasta paikasta, ja eikös sieltä kirkko löytynytkin, tosin vain meidän yllätykseksemme, ei heidän, sillä noina siunattuina aikoina eivät ylempien ohjeet koskaan olleet perusteettomia tai harhaanjohtavia. Oikeastaan dom Egas ei aivan tarkoin noudattanut Neitsyen ohjeita, hyvin selväsanaisestihan tämä oli käskenyt häntä kaivamaan, meidän ymmärtääksemme siis omin käsin, vaan mitä tekee dom Egas, käskää toisten kaivaa, maaorjien luultavasti, koska jo siihen aikaan esiintyi kaikenlaista yhteiskunnallista epätasa-arvoa. Saamme kiittää Neitsyttä siitä, ettei hän ollut niin pikkumainen, että olisi typistänyt pikku Afonson jalat uudestaan, koska jos on hyviä ihmeitä, niin on pahojakin, siitä todistakoot ne Pyhien kirjoitusten sika-parat, jotka heittäytyivät surman suuhun, kun laupias Jeesus oli pannut niiden ruumiiseen riivatussa miehessä olleet kiusanhenget, minkä johdosta viattomat eläimet kärsivät marttyyrikuoleman, ja ne ainoastaan, sillä paljon korkeammalta tipahtivat ne niskoittelevat enkelit, jotka kapinansa jälkeen muutettiin demoneiksi, ja tietävästi näistä ei kuollut yksikään, joten voiko tällaista ailahtelua antaa anteeksi Herrallemme Jumalalle, joka näin huolimattomasti päästi käsistään tilaisuuden hävittää kerralla niiden suku, viisaan neuvon antaa se sananlasku, joka toteaa, kuka vihollistaan säästää, kuolee tämän käsiin, kunpa Jumala ei joutuisi katumaan jonakin päivänä kun on jo liian myöhäistä. Mutta jos hänellä silti tuona kohtalokkaana hetkenä hänellä on aikaa muistella mennyttä elämäänsä, toivottavasti hänen mie-

lessään valkenee ja hän ymmärtää, että hänen olisi pitänyt säästää meidät kaikki, hauraat siat ja ihmiset, sillä paheet, synnit ja tyytymättömyyden tuskathan ovat, kuten sanotaan, paholaisen työtä. Vasaran ja alasimen välissä me olemme hehkuva rauta, joka kaiken takomisen seurauksena sammuu.

Pyhä historia riittäköön tältä erää. Sen sijaan olisi kiinnostavaa tietää, kuka oikein kirjoitti kertomuksen tuosta muessin ihanaasta heräämisestä Lissabonin aamussa täytäten sen niin runsailla realistisilla yksityiskohdilla, että se vaikuttaa melkein silminnäkijäläusunnolta tai ainakin siltä, että siinä on taitavasti hyödynnetty jotakin aikalaisdokumenttia, joka ei välttämättä liity Lissaboniin, sillä saman vaikutelman tavoittamiseksi tarvittaisiin vain jokin kaupunki, joki ja valoisa aamu, ja tällainen asetelmahan on tuiki tavallinen, kuten tiedämme. Vastaus on yllättäen, että sitä ei kirjoittanut kukaan, nimittäin vaikka siltä vaikuttaakin, sitä ei ole kirjoitettu, kaikki tuo oli pelkkää hataraa kuvitelmaa oikolukijan päässä, kun hän luki ja korjasi niitä virheitä, joita oli huomaamatta jäänyt ensimmäisiin ja toisiin vedoksiin. Oikolukijalla on erinomainen venymiskyky, hän piirtää deleaturin tai lisää kiistattoman pilkun, ja samaan aikaan, sallittakoon uudissana, heteronymisoi itsensä, hän pystyy seuraamaan jostakin kuvasta, vertauksesta tai metaforasta avautuvaa polkua, toisinaan pelkkä puoliääneen toistettu sana vie hänet assosiaatioiden kautta järjestelmään polyfonisia verbaalirakennelmia, jotka muuttavat hänen pienen työhuoneensa moninkertaiseksi tilaksi, vaikka onkin vaikea selkokielellä selittää, mitä sellainen tarkoittaa. Tuossa kohden hänestä vaikutti riittämättömältä, että historioitsija tyytyi mainitsemaan mu'addin ja minareetin ihan vain tarjotakseen, jos näin rohkea tulkinta sallitaan,

hieman paikallisväriä ja historiallista tuntua vihollisleiriin, tosin tällainen semanttinen epätarkkuus täytyy korjata yksin tein, sillä leiriähän pitävät piirittäjät, eivät piiritetyt, nämähän ovat toistaiseksi asettuneet kohtuullisen mukavasti kaupunkiin, joka muutamaa keskeytystä lukuun ottamatta on ollut heidän jo vuodesta seitsemänsataaneljätoista, ainakin kristittyjen laskujen mukaan, maurien rukousnauhassahan lukema on toinen, kuten tiedetään. Tämän korjauksen tekee oikolukija itse, sillä hänellä on vähintäänkin tyydyttyvä kalenterien tuntemus ja luettuaan verratonta teosta nimeltä Päivämäärien todentamisen taito hän tietää, että hidžra alkoi kuudestoista heinäkuuta vuonna kuusisataakaksikymmentäkaksi jälkeen Kristuksen, lyhennetään jKr., ja kuitenkin pitää muistaa, että koska muslimien vuosi perustuu kuun kiertoon siinä missä kristittyjen aurinkoon, jokaisesta kuluneesta vuosisadasta pitää vähentää kolme vuotta. Kelpo oikolukija hän olisi, niin huolellinenkin, jos vain ymmärtäisi katkaista siivet mietteiltä, jotka välistä harhautuvat vastuuttomaksi satuiluksi, tässä tapauksessa helppous on houkutellut syntiin, johtanut ilmeisiin virheisiin ja arveluttaviin väittämiin, ainakin kolme niitä on, ja paljastuessaan ne osoittavat selkeästi, että historioitsija osui täysin harhaan antaessaan hänelle leväperäisen neuvon omistautua historian tutkimukselle. Saati sitten filosofialle, Herra armahda.

Käänteisessä järjestyksessä tarkasteltuna tarinan ensimmäinen epäilyksenalainen kohta on se omalaatuinen ajatus, että minareettien kivisessä parvekekaiteessa olisi jotkin merkit, luultavasti nuolet, osoittamassa kohti Mekkaa. Niin kehittynyttä kuin arabien ja muiden maurien maantiede ja maanmittaustaito tuohon aikaan kenties olikin, ei ole kovin uskottavaa, että he olisivat osanneet noin tarkasti määritellä

jonkin kaaban sijainnin planeettamme kamaralla, jolla kiviä on suorastaan liiankin kanssa ja näistä toiset ovat pyhempää kuin toiset. Kaikki tämä tällainen, kumarrukset, polvistumiset, katseiden luominen ylös tai alas tehdään summittaisesti, silloin kun tuntuu nykivän, jos onkimisvertaus sallitaan, tärkeintähän loppujen lopuksi on se, että Jumala ja Allah voivat lukea sydäntä eivätkä pahastu siitä, että ymmärtämättömyyden takia käännämme heille selkämme, ja yhtä hyvin ymmärtämättömyys voi olla heidän syytään siinä missä meidän, sillä eivät he aina ole siellä, missä ovat luvanneet olla. Oikolukija on tämän ajan ihminen, hänet on totutettu luottamaan ja lujasti uskomaan tienviittoihin, ei siis ihme jos hän on haksahthanut anakronismien houkutuksiin, kenties säälinpuuskan ajamana, kun muessinin sokeus muistetaan. On yleisesti tiedossa että kankaan laatu ei estä tahroja, oikeastaan sanotaan että juuri parhaat kankaat tahriintuvat, ja samoin ettei ole yhtä ilman toista, ja tässä meillä onkin toinen virhe, joka sen sijaan on vakava, sillä se saisi varomattoman lukijan, jos näin olisi kirjoitettu mutta onneksi ei ole, pitämään muessinin heräämisen jälkeisiä toimia oikeellisena ja totuudenmukaisena kuvauksena muslimien arjesta. Virhe on siinä että mu'addin, tätä muotoa historioitsija mieluummin käyttää, ei suorittanut rituaalista peseytymistä ennen kuin kutsui uskovaisia rukoilemaan ja oli siis epäpuhtaassa tilassa, ja erittäin epätodennäköistä tällainen on, kun otetaan huomioon, miten lähellä vielä ajallisesti ollaan islamin alkulähteitä, neljäsataa vuotta ja vähän päälle, melkein kehdoissa yhä. Myöhempinä aikoina kyllä sitten höllätään, karsitaan paastoja, tulkitaan arveluttavalla tavalla päivänselviltä näyttäviä sääntöjä, nimittäin mikään ei uuvuta ihmisiä niin kuin periaatteiden pikkutarkka nou-

JOSÉ SARAMAGO (1922–2010) kuuluu Keltaisen kirjaston rakastetuimpiin kirjailijoihin. Kuollessaan kotonaan Lanzarotella hän oli 87-vuotias. Vuonna 1998 Nobelin palkinnon saanut Saramago oli Portugalin merkittävin nykykirjailija, jonka tuotanto käsittää romaaneja, runoja, näytelmiä, kertomuksia ja esseitä. Saramago tunnetaan sekä myötätuntoisena arjen ja ihmisten kuvaajana että terävänä satiirikkona, jolla oli herkkyyttä ajan ilmiöille ja tunnelmille.

Voiko yksi ainoa sana muuttaa sekä menneen että tulevan? Historian kustannuksella ilottelevassa romaanissa tärkein jakolinja ihmisten välillä kulkee siinä, vastaavatko he kyllä vai ei.

”Nerokas romaani, joka on samalla hauska ja viihdyttävä.”

NEW YORK TIMES

”Saramago on yksi Euroopan omaperäisimmistä ja merkittävimmistä kirjailijoista. Koomisen kysymyksenasettelun mestari on pessimismiin taipuvainen pohdiskelija, jonka romaanien hitaasti muovautuva energia muuttaa määrittelemättömän unohtumattomaksi.”

LOS ANGELES TIMES

Päällys: Markko Taina • Päällöksen maalaus: Getty Images

#kirja WWW.KIRJA.FI	 9 789513 184438	
	84.2 ISBN 978-951-31-8443-8	